

Манько С. Б., к. мистецтвознавства, ХДАК, м. Харків

Manko S., Ph.D of art, Senior lecturer of the Department of popular and folk singing of the Kharkiv state Academy of culture, Ministry of culture of Ukraine, Kharkiv

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

THE MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF STATE REGULATION IN THE SPHERE OF CULTURE IN UKRAINE

У статті розглядаються основні напрямки розвитку державного регулювання у сфері культури в Україні. Визначено основні тенденції сфері культури, специфіка її державного регулювання, а також пропонуються шляхи покращення даного процесу.

Ключові слова: державне регулювання, методи державного регулювання, сфера культури, установи культури.

The article discusses the main directions of development of state regulation in the sphere of culture in Ukraine. The main tendencies in the sphere of culture, peculiarities of its state regulation, and proposes ways to improve the process.

Keywords: state regulation, state regulation, the field of culture and cultural institutions.

Постановка проблеми. Накопичені за час економічного спаду проблеми у сфері культури значно перевищують можливості держави щодо їх вирішення. Галузь, традиційно орієнтована на державну фінансову підтримку, виявилася слабо підготовленою до ринкової економіки. Це торкнулося як технічної частини, так і забезпечення кадрового потенціалу організацій культури і мистецтва. Темпи оновлення техніки в українських театральних-видовищних організаціях продовжують катастрофічно відставати від темпів їх установок в комерційних концертних залах. Глядач хоче якісне уявлення на рівні світових аналогів, які він може щодня спостерігати завдяки телевізійним передачам, однак регіональні організації культури і мистецтва не можуть похвалитися своїм звуком та світлом. Аналогічна ситуація складається і з кадровим потенціалом галузі. Молоді люди в регіонах з неохотою йдуть працювати в культуру, не хочуть ставати художниками, музикантами, артистами, так як одержувана там оплата їх не задовольняє. По суті,

сьогодні триває процес поступової втрати культурного надбання (як матеріального, так і духовного), накопиченого попередніми поколіннями.

Культура повинна вийти на рівень, що дозволяє їй стати активним учасником соціально-економічних процесів, що вимагає певних зусиль з боку держави, розвитку системи управління галуззю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і прикладних проблем державного регулювання сфери культури в сучасній літературі присвячені праці таких вчених, Т.М. Борисова [1], В.М. Горовий [10], О.І. Дацій [4], А.О. Дегтяр [4], Н.Г. Додон [2], В.П. Ключко [3], М.Х. Корецький [4], Ю.М. Петрушенко [7], В.І. Попик [10], О.С. Онищенко [10], Ю.Г. Шишова [7] та ін. У зазначених публікаціях детально розроблені загальні питання державного регулювання сферою культури: цілі управління, принципи управління, методи управління, ефективність управління тощо. Разом із тим, чимало теоретичних і практичних питань проблематики залишаються недостатньо розкритими з точки зору комплексності та системності, що дає підстави стверджувати актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. Ціллю даної статті є дослідження основних напрямків розвитку державного регулювання сферою культури в Україні. Визначення основних-тенденцій у сфері культури, специфіки її державного регулювання, а також запропонувати шляхи покращення даного процесу.

Виклад основного матеріалу. Реформування у культурному житті є прямим наслідком економічних і політичних перетворень, що відбуваються. Необхідно створити систему ефективного управління даною сферою на рівні держави, що дозволить зміцнити матеріальну та кадрову базу, створити нові творчі проекти.

За останні десятиліття в Україні відбулися масштабні зміни, які торкнулися різних сфер життя суспільства. Динаміка сучасності втягує в орбіту глобальної інформатизації, економізму, комунікативних технологій навіть найбільш стійкі інституційні форми. Серед тих сфер діяльності, які знаходяться в ситуації пошуку адекватної відповіді викликам часу, знаходиться і сфера культури, представлена численними інститутами [10].

В прикладній культурології дана проблема є найбільш актуальною. Мова йде не тільки про питання культурної політики, але і про напрацювання нових принципів, механізмів і способів культурного розвитку, про конструювання нових форм культурних практик. Ключовим завданням при цьому є осмислення перспектив подальшого розвитку сфери культури в умовах адаптації до сучасних умов. Ринкові тенденції стали серйозним випробуванням для сфери культури, що опинились в секторі неприбуткової діяльності [10]. Ситуація у сфері культури ускладнюється проблемами формування стабільних інструментів фінансування, перегляду управлінських важелів у сфері культури, налагодження законодавчої бази. Ці питання стосуються не тільки спеціалізованих установ, але і всього регіонального співтовариства,

кожного з жителів міста та області. Багаторівнева культурна сфера, представлена і традиційною культурою, і арт-культурою та молодіжної культурною індустрією, а також включає театри, музеї, виставкові зали, книговидання, кінематограф і т. п., виконує досить важливі соціальні функції, пов'язані з освітою, вихованням, процесами соціалізації, інкультурації, ідентифікації і багатьом іншим.

Разом з тим можливості культурного середовища полягають не тільки в означеному контексті, вони перевершують за своїм потенціалом функцію збереження, трансляції спадщини нашої культури. Особливе значення культурна комунікація набуває в момент виникнення ситуації економічного дисбалансу, пошуку внутрішнього соціокультурного резерву для забезпечення ефективності процесів модернізації регіону. Світовий досвід свідчить про те, що культурний потенціал регіону (від музеїв, архітектурних комплексів до унікальних культурних місць, міфів, переказів, фестивалів) може бути використаний не тільки в цілях виховання і прилучення до духовної спадщини. Культура може виступати як потужний регіональний ресурс, здатний переламати кризову ситуацію і дати новий імпульс провінційної території, стати фундаментом її інтенсивного розвитку [10].

У сучасних умовах важливо досягти раціонального поєднання державної підтримки культури та її комерційної складової. При цьому необхідно враховувати наявність вільної конкуренції і забезпечити розвиток творчої ініціативи працівників культури і мистецтва.

Вихідним моментом тут виступають ринкові відносини, які корінним чином змінили принципи та методи ведення господарської діяльності установ культури. Стає все більш важливим і необхідним формування державою ефективної системи управління розвитком сфери культури, що відповідає закономірностям ринкової економіки і відображає зміну ситуації на ринку послуг культури [10].

Результати наших досліджень свідчать про те, що практика ставить питання про важливість цілісного погляду на проблему формування ефективної системи управління сфери культури. Багатоканальна система фінансування в Україні існує тільки на папері, організаційна структура установ культури мало змінилася за останні роки, рівень оплати праці працівників культури занадто малий, економічні методи стимулювання праці не застосовуються в повному обсязі.

Нами обґрунтовано, що нова галузева система фінансування оплати праці в бюджетних організаціях повинна стати тим механізмом, який дозволить підвищити заробітну плату працівникам сфери культури і мистецтва, оптимізувати організаційну структуру установ та в повному обсязі застосовувати економічні методи стимулювання праці.

Місце культури в системі ринкових відносин, принцип взаємодії ринку і держави в даній галузі має визначатися державою її розумінням як сфери створення, збереження, передачі певних духовних, етнічних цінностей і

лень суспільству та кожній людині. В сучасних умовах культурна політика, її цілі, методи і форми знаходяться у прямій залежності від постійної уваги держави до проблем духовного збагачення суспільства.

Розглядаючи проблеми розвитку культури, необхідно виходити із загальної соціальної установки суспільства: навіть за найвищої індивідуальної корисності культурних благ ціни на них повинні бути доступні для різних груп населення, що, в свою чергу, передбачає диференціацію за видами (платні і безкоштовні, приватні і державні, а також індивідуальними і соціальними) [1].

Співвідношення між індивідуальною і соціальною корисністю благ обумовлює межі та міру участі держави в ринковому обміні. Ринок індивідуальних товарів і послуг передбачає мінімальну участь держави, найчастіше непряму, прикладом чого може служити шоу-бізнес, який немає необхідності підтримки на державному рівні.

До вимог щодо створюваної ефективної системи державного регулювання сфери культури можуть бути віднесені наступні: відповідність соціально-культурним цілям суспільства і комплексу функцій, що реалізуються установами культури; цілісність всіх елементів і членів організації; певна самостійність кожного елемента системи; забезпечення найбільш оптимального поєднання централізації і децентралізації; чіткий розподіл функцій, що забезпечують взаємо узгодженість вертикальних та горизонтальних зв'язків; контроль за діяльністю організації повинен бути широким, але не обмежувати самостійність установ.

До методів державного регулювання належать прямі (дотації, держзамовлення, регулювання цін, держконтроль) і непрямі методи (бюджетне регулювання, податкова та грошово-кредитна політика). До способів впливу на суб'єкти культурної діяльності можуть бути віднесені ідеологічний, соціальний, правовий і економічний [10].

Рішення проблем сфери культури вимагає перегляду системи управління даної галузі, а також вкладення фінансового, матеріального і людського капіталу. Узагальнення основних положень і напрямків розвитку державного регулювання у сфері культури передбачає неухильне розширення і поглиблення використання суто ринкових методів і прийомів ведення господарської діяльності установ культури.

Організаціям культури необхідно постійно оновлювати, якісно вдосконалювати і змінювати форму подання культурного блага. Пошук нових ринків, розробка оригінальних підходів повинні стати невід'ємною частиною маркетингової стратегії установи культури. Важливим елементом успішної маркетингової програми повинно виступати ціноутворення, сучасна практика якого в сфері культури і мистецтва дуже гнучка. Система ціноутворення не повинна бути єдиною для всіх організацій, а повинна вибиратися індивідуально, змінюватися й оновлюватися [10].

Одночасно, важливо розвивати рекламу, яка є найбільш дешевим, швидким та простим способом просування товарів і послуг на ринку. Разом з тим, для нормального розвитку культури необхідно, щоб вона була підтримана соціальними інститутами меценатства, державним заступництвом, благодійними фондами, промисловими підприємствами та приватними особами. Чим більше буде різних джерел заступництва і чим менше буде бюрократизму, тим краще для культури. І навпаки, чим менше різноманітність заступництва, тим менше можливостей у художника, тим більше ймовірність зловживань з боку покровителя. Повинна бути повна економічна і правова свобода творчості, можливість маневру ресурсами, цінами, стратегічними цілями, що забезпечує унікальність культурних благ. У нашій країні можливість маневру ресурсами обмежена системою постатейного фінансування державних установ, і контролю за використанням ресурсів з боку Міністерства фінансів.

Необхідно не тільки збільшувати частку культури в ієрархії витрат усіх рівнів, але і змінити суть їх розподілу. Культура повинна не просто зберігатися, але і розвиватися, використовуючи традиційні установки і цінності. Економічні перетворення в сфері культури повинні забезпечити збереження вже накопиченого культурного матеріалу, визначити розвиток нових форм мистецтва і зумовити швидкий розквіт творчості в Україні. Цьому відповідають принципи і напрямки економічних реформ. Тому необхідно не просто розробляти середньо - і довгострокові програми розвитку культури в країні з зазначенням щорічних бюджетних пріоритетів, але й підготувати повноцінну національну цільову програму «Культура». Це дозволить приділити більшу увагу розробці та втіленню в життя державних, місцевих і відомчих цільових програм [10].

Саме програми повинні такі стати фактором, що робить вплив на появу нових творчих ідей та змушує організації культурної сфери конкурувати між собою. У той же час, необхідно зберегти суворе фінансове виконання захищених статей бюджету по галузі культури, що дозволить установам даної сфери спокійно займатися творчістю. Одночасно потрібне проведення роботи щодо удосконалення нормативно-правової бази, направленням її на стимулювання припливу фінансових коштів у культуру з позабюджетних джерел. Представляється суттєво важливим вдосконалення системи підготовки кадрів культури, за сучасним ринковими спеціальностями: ринкова економіка, менеджмент, маркетинг.

Застосування контрактної системи оплати праці в установах культури дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до творчих кадрів, стимулює підвищення якості роботи та зростання професійної майстерності. Приміром, у театральному колективі найбільш прийнятною системою оплати праці буде наступна: заробітна плата актора ділиться на посадовий оклад, а також компенсаційні і стимулюючі виплати, які виплачуються пропорційно «відпрацьованим» спектаклям.

В даний час в Україні діє ряд державних та місцевих програм розвитку культури і мистецтва. Економічний зміст вищезазначених програм полягає в тому, що вони фінансують не орган управління культурою, не заклад культури, а власне діяльність. При програмно-цільовому методі відбувається відхід від монополії державних установ культури, тим самим визнається багато суб'єктність культурного розвитку; розробляється не кінцевий результат, а система заходів щодо його досягнення, тому є можливість коригування ходу програми. Впроваджуючи в життя програми, держава встановлює пріоритетні напрямки культурної політики, визначає державну і регіональну значимість діяльності установ культури і мистецтва. Тому складання програм повинен передувати етап, в ході якого проводиться аналіз проблем культурного життя даного регіону, спрямований, як і програма в цілому, на виявлення та підтримку творчого, інноваційного початку в діяльності установ культури і мистецтва всіх рівнів. При цьому кожний програмний захід має фінансуватися з декількох джерел: державного і (або) місцевого бюджету, спонсорськими коштами, власними активами і т. п.

Успішна взаємодія меценатства і держави, що стимулює його розвиток за допомогою низки організаційно-економічних важелів (податкові пільги, юридичні гарантії тощо) – запорука збереження і творчого розквіту культурного життя нашої країни. Необхідно стимулювати і постійно висвітлювати в засобах масової інформації благодійну діяльність банків, громадських фондів, великих промислових підприємств і т. п. Важливо переконати спонсорів, меценатів та інших жертводавців вкладати гроші в театри, музеї, бібліотеки та інші осередки культури [10].

Багато потенційних меценатів, в силу своєї низької культури не розуміють важливості збереження традиційної культури. Для запобігання такої негативної діяльності (або точніше, бездіяльності) повинна бути розроблена і через засоби масової інформації втілена в життя політика залучення у сферу культури спонсорських коштів.

Недосконалість чинної системи фінансування до теперішнього часу створила умови, за яких установи культури виявилися в ситуації, коли бюджетне фінансування істотно відстає від потреб галузі.

У цих умовах все більш очевидним стає вміле використання комерційної складової, комерційного потенціалу даної галузі. Однак тут слід враховувати, що при зростанні обсягів платних послуг, що надаються населенню, втрачаються ціннісні смисли діяльності організацій культурної сфери, духовні потреби нівелюються в конкретні предмети, речі, значимість яких визначається перш за все їх практичною корисністю. Комерціалізація мистецтва призводить розвиток культурної діяльності в бік задоволення запитів заможної частини населення або у сторону масових смаків. Платні послуги у меншій мірі здатні формувати смаки, запити населення, оскільки підлаштовуються під вже існуючий попит.

Держава повинна пам'ятати про недопущення суцільної комерціалізації всіх установ культури. Повністю автономно можуть існувати лише циркові колективи і невеликі організатори шоу-програм. Тому комерціалізація і державна підтримка повинні взаємно доповнювати один одного. Дана вимога висуває завдання визначення оптимального співвідношення платних і безкоштовних послуг, що забезпечує гарантований мінімум культурного обслуговування для соціально незахищених верств населення та матеріальної компенсації безкоштовних послуг установ культури, які по своїй ролі в суспільстві не повинні застосовувати платні послуги.

Висновки. Проведене дослідження дозволило виявити такі тенденції:

- знизився загальний інтерес до високої культури, внаслідок відсутності ідеологічної пропаганди вітчизняного мистецтва,
- знизився рівень мистецьких послуг внаслідок переходу багатьох артистів у більш фінансово забезпечені галузі народного господарства,
- з'явилися конкуренти у вигляді нових шоу-програм, естрадних уявлень, нічних клубів і т. п.
- люди більше часу проводять перед телевізорами та комп'ютерами, грають у відеоігри, дивляться відеофільми.
- погіршився життєвий рівень населення,
- погіршилася криміногенна ситуація і знизилась безпека громадян у вечірній і нічний час.

Резюмуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що широкий спектр послуг, що надаються організаціями культури на платній основі, оригінальність при їх впровадженні в життя та ефективна реклама дозволять вижити великій кількості театрів, концертних організацій, музеїв, бібліотек, клубів в умовах, коли держава не в змозі подбати про культуру, а меценати або не займаються благодійністю взагалі, або підтримують тільки відомі колективи.

Список використаних джерел

1. Борисова Т. М. Маркетинг некомерційних організацій у розрізі сфер діяльності: теорія і практика : монографія / Т. М. Борисова. – Тернопіль : Астон, 2015. – 283 с.
2. Додон Н. Г. Упровадження соціокультурної політики щодо формування ціннісних орієнтацій на регіональному рівні [Електронний ресурс] / Н.Г. Додон // Державне будівництво. – 2014. – № 1. – Режим доступу до журналу: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/17.pdf>.
3. Клочко В. П. Глобалізація: економічні та соціально-культурні аспекти / В. П. Клочко. – К. : ДАКККиМ, 2015. – 189 с.
4. Корецький М. Х. Стратегічне управління : навч. посіб. / М. Х. Корецький, А. О. Дегтяр, О. І. Дацій. – К. : Політехніка, 2009. – 240 с.
5. Малімон В. Культурна безпека як мета культурної політики держави / В. Малімон // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2016. – № 4. – С. 222–228.

6. Пакулін С. Л. Стратегія і пріоритети розвитку сфери культури Харківщини / С. Л. Пакулін, В. П. Третяк // Економіка: проблеми теорії та практики. – Вип. 236 : У 5 т. – Том II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2012. – С. 429–434.
7. Петрушенко Ю. М. Фінансове забезпечення культурного розвитку регіону / Ю. М. Петрушенко, Ю. Г. Шишова // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2013. – № 2, Т. 2. – С. 160–169.
8. Про культуру [Електронний ресурс] : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>.
9. Стеценко К. Стратегії культури України. Філософія і менеджмент самоздійснення нації / К. Стеценко – К. : Держ. акад. керівн. кадрів культури та мистецтва, 2005. – 69 с.
10. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горовий та ін. ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 224 с.
11. Українська культура європейському контексті / А.І. Богуцький, . І.В. Андрущенко, А.А. Безвершук, Н.М. Новохатько ; [за ред. В.В. Богуцького]. – К. : Знання, 2007. – 679.

References

1. Bory`sova, T.M. *Marketing for non-profit organizations in different spheres of activities: theory and practice [Markety`ng nekomercijny`x organizacij u rozrizi sfer diyal`nosti: teoriya i prakty`ka]*. Ternopil` : Aston Publ., Ukraine, 2015. Print.
2. Dodon, N.G. "The introduction of socio-cultural politics on the formation of value orientations at the regional level [Uprovadzhennya sociokul`turnoyi polity`ky` shhodo formuvannya cinnisny`x oriyentacij na regional`nomu rivni]." *Dergavne budivnytstvo* 1 (2014). Web. 07 Sept. 2017. <<http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2014-1/doc/2/17.pdf>>.
3. Klochko, V. P. *Globalization: economic and socio-cultural aspects [Globalizaciya: ekonomichni ta social`no-kul`turni aspekty]*. Kyiv: DAKKKiM Publ., 2015. Print.
4. Korecz`ky`j, M.X. *Strategic management [Strategichne upravlinnya]*. Kyiv: Politehnika Publ., 2015. Print.
5. Malimon, V. "Cultural safety as a goal of cultural policy of the state [Kul`turna bezpeka yak meta kul`turnoyi polity`ky` derzhavy`]." *Visny`k Nacional`noyi akademiyi derzhavnogo upravlinnya pry` Prezy`dentovi Ukrayiny`*. 4 (2016): 222–228. Print.
6. Pakulin, S.L. "Strategy and priorities of development of culture of the Kharkiv region [Strategiya i priory`tety` rozvy`tku sfery` kul`tury` Xarkivshhy`ny`]." *Ekonomika: problemy` teorii ta prakty`ki* 236 (2012): 429–434. Print.
7. Petrushenko, Yu.M. "Financial support of cultural development of a region [Fiansove zabezpechennya kul`turnogo rozvy`tku region]." *Visny`k Sums`kogo derzhavno-go universy`tetu* 2 (2013): 160–169. Print.
8. Ukraine. The Verkhovna Rada of Ukraine. About culture N.p., 14 Dec. 2010. Web. 07 Sept. 2017. <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>>.
9. Stecenko, K. *Strategy of culture of Ukraine. Philosophy and management of self-actualization of the nation [Strategiyi kul`tury` Ukrayiny. Filosofiya i menedzhment*

samozdijsnennya nacyi]. Kuiv: Derzh. akad. kerivn. kadriv kul'tury` ta my`steczta, Publ., 2005. Print.

10. Ony`shhenko, O.S., Gorovy`j, V.M. and Popy`k, V.I. *Trends of the impact of global information environment on the socio-cultural sector of Ukraine* [Tendenciyi vplyvu global'nogo informacijnogo seredovy`shha na sociokul'turnu sferu Ukrayiny`. Kyiv: NAN Ukrayiny`, Nacz. b-ka Ukrayiny` im. V.I. Vernads`kogo Publ., 2013. Print.

11. Bogucz`ky`j, A.I., Andrushhenko, I.V., Bezvershuk, A.A. and Novoxat`ko, N.M. *Ukrainian culture in the European context* [Ukrayins`ka kul`tura yevropejs`komu konteksti]. Kyiv: Znannya Publ., 2007. Print.

DOI : 10.5281/zenodo.1038892

УДК 351:504.05

Омаров А. Е., к.держ.упр., докторант ННБЦ НУЦЗУ, м. Харків

Omarov A., PhD in Public Administration, Doctoral student of Training Research and Production Center, National University of Civil Protection, Kharkiv

СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

STATE OF ECOLOGICAL SAFETY IN UKRAINE

В статті розкривається проблема зміни клімату, аналізується сучасний стан екологічної безпеки в Україні. У зв'язку з цим пропонується розробка науково обґрунтованих засад екологічної безпеки України та впровадження управлінських механізмів їх реалізації. Вказується на необхідність переходу на відновлювані джерела енергії (вітрову, сонячну, геотермальну, біомасу тощо) для зменшення викидів шкідливих речовин. Організаціям, які застосовують стратегію щодо захисту клімату, пропонується надавати переваги при інвестуванні.

Ключові слова: *зміна клімату, екологічна безпека, комплексна програма дослідження глобальних змін клімату.*

The paper considers the climate change problem, and analyzes the current state of ecological safety in Ukraine. In this regard, it is proposed to develop scientifically grounded principles of the ecological safety of Ukraine and to introduce management mechanisms for their implementation. The need for switching to renewable energy sources (wind, solar, geothermal, biomass, etc.) is indicated aiming to reduce emissions of harmful substances. Investment benefits are suggested to be provided to organizations applying climate protection strategies.

Keywords: *climate change, ecological security, integrated research program for global climate change.*